

oblastiach (racionálna psychológia, racionalna kozmológia, racionalna teológia), v ktorých sa rozum prepadá do osídíel paralogizmov, protirečení a zdania. Allen približuje Kantovu kritiku ontologického dôkazu Božej existencie (*Bytie nie je reálny predikát; existencia nevyplýva z pojmov*). Pozitívnu odpoveď na negatívny záver *Kritiky čistého rozumu* dáva praktická filozofia, čím Kant rehabilituje metafyzické nároky rozumu. Hegelovým prínosom bol podľa Allena hlboký zmysel pre dejiny. V dejinách sa realizuje Duch a v nich nadobúda rôzne manifestácie. Primárnym zmyslom skutočnosti je preto kontinuita, dialektické prekračovanie a teleológia. Autor venuje pozornosť slávnemu obrazu "pána a raba", vyzdvihuje jeho pozitíva a citlivo ho aplikuje na rôzne situácie. Neobchádza ani Hegelove teologické názory (nevyhnutnosť Božej manifestácie a hriechu, funkcia Ježiša Krista v dejinách), ani vplyv jeho filozofie na teológiu a rôzne spôsoby vyrovnávania sa s Hegelovým dedičstvom.

Recenzované dielo je kvalitnou a štandardnou sekundárnou literatúrou pre výuku filozofie na teologických fakultách. Autor neváha hlbšie načrieť do filozofickej problematiky (napr. vysvetľovanie Aristotelových *Kategórií*), aby lepšie objasnil jej súvislosť s teológiou (napr. dogma o Trojjedinosti Boha). Didakticky a vecne upozorňuje na súvislosti, nestráca z horizontu určenie knihy - vyzdvihnúť *hodnotu filozofie pre teológiu*. Veľmi sympatickou a podnetnou črtou tejto knihy je paralelné uvádzanie filozofických textov týkajúcich sa preberanej problematiky. Myslíme si, že tento postup by sa mohol udomáčniť aj v našom prostredí. Dúfame, že pomocou tejto knihy sa znovuobjaví význam filozofie pre teológiu i význam filozofie ako takej. V tom je recenzované dielo tak pre študentov, ako aj pre učiteľov príslušom a pomôckou.

Michal Chabada

Mgr. Michal Chabada
Teologická fakulta TU
Kostolná 1
814 99 Bratislava
SR

"HEGELIÁDA" NIELEN PRE (DOSIAL) NEZASVÄTENÝCH

HERBERT SCHNÄDELBACH: *Hegel zur Einführung*. Hamburg, Junius-Verlag 1999, 193 s.

"Zvykli sme si hovoriť o filozofii v pluráli a priradovať ju určitým autorom - teda hovoriť o Platónovej, Kantovej či Hegelovej filozofii - a tomu zodpovedajú potom aj početné úvody do týchto mnohých filozofií. Proti názvu knihy *Úvod do Hegelovej filozofie* by však Hegel sám protestoval, a síce (zrejme účelne vybájeným) výrok, ktorým údajne reagoval na obdiv nejakej berlínskej dámy zo spoločnosti: "Čo je v mojich knihách odo mňa, to je zlé." Hegel žil ešte samozrejme v tradičnej predstave, v ktorej zotrúvali všetci filozofi pred ním, že totiž existuje iba jedna filozofia, že táto filozofia »ako taká« nepatrí nikomu a že možno nanajvýš spomenúť jednotlivých filozofov, ktorí

sa podieľali na stavaní budovy filozofie. "Ak však už raz vložili svoje príspevky do tejto stavby, zanechali svoj individuálny pôvod za sebou..." (s. 7). Týmito slovami začína svoju knihu *Hegel zur Einführung* úspešný autor mnohých filozofických prác a známy profesor filozofie Humboldtovej univerzity v Berlíne *Herbert Schnädelbach* (1936), ktorý už na Slovensku nie je neznámy - poznáme ho napr. z rozsiahleho rozhovoru (*Obrana filozofie* in: *FILOZOFIA* 54 (1999), č. 4, s. 252-264). Ak by aj názov tejto jeho práce ako súčasti rozsiahleho projektu vydavateľstva JUNIUS, ktoré chce takto predstavovať v jednotlivých zväzkoch výkony významných osobností z dejín filozofie a vedy, mohol zvádzať k domnienke, že ide len o akýsi "populárny" náčrt Hegelovho systému "v kocke", nie je to tak; tento "*úvod do Hegela*", - či výstižnejšie povedané "*Hegel na úvod*" - treba totiž chápať skôr ako veľkolepý reflektívny exkurz po Hegelovom svete.

Už v úvodnej predkapitole tejto knihy (*Einführung als Problem*) autor poukazuje na potrebu odlišenia *historického čiže referatívneho úvodu do nejakej filozofie*, ako ho poznáme z bežných výkladov, od *filozofického úvodu* do "historickej filozofie", v tomto prípade do diela G. W. F. Hegela. Preto hovorí, že vo filozofii nestačí vykresliť názory a myšlienkový svet konkrétneho filozofa - to by znamenalo redukovať filozofiu na jej dejiny -, ale treba vždy tiež *zaujať postoj*: "V epoche po historickej reflexii už nemôžeme ... perspektívu prvej osoby jednoducho identifikovať s kantovským *cognitio ex principiis*" (s. 11), pretože už nenachádzame nadčasový rozum, nedotknutý empiriou, jazykom a dejinami. "To, čo je v zaobchádzaní s historickým myslením filozofické, takto úplne zmizne v čisto historickom, ak pritom pozícia prvej osoby (das 'Ich'-Sagen) úplne absentuje - a to podľa možnosti v znamení 'objektivity' duchovných vied" (s. 11); alternatívou k historickému vo filozofii už nie je čisto racionálne, to, čo poznáme ako "filozofovanie z 'čistého' rozumu", ale *dialogické*, teda zahrňajúce v sebe prvky historického (referatívneho) a zároveň filozofického prístupu. *Historické filozofie* (filozofické systémy z dejín filozofie) nechcú byť "iba kuriozitami" v akomsi archíve či herbári, ale "podľa svojho vlastného zmyslu sú hlasmi v mnohohlasnom diskurze, ktorý nazývame 'filozofia'; chcú byť vypočuté a vyzývajú nás zaujať stanovisko. Jedine v dialogickom zaobchádzaní s historickým myslením možno dosiahnuť spojenie filozofického s historickým" (s. 12). Autor sprístupňuje čitateľovi Hegelovu filozofiu v prvom rade cez prizmu "základnej špekulatívnej figúry hegelovského myslenia", cez jeho *dialektiku*, pričom chce poukázať na to, že Hegelova dialektika nie je ani nonsens, ani obskurantizmus, ako to napr. tvrdil K. R. Popper (*Was ist Dialektik?*, 1940), ale "dokumentom veľkolepého, dokonale racionálneho, aj keď vo svojom výsledku stroskotaného myšlienkového úsilia" (s. 13). Pomenovanie dôvodov, pre ktoré tento veľkolepý projekt stroskotal, nám má pomôcť pochopiť, v čom sa môžeme v *jednotlivom* od Hegela mnohému naučiť a poučiť, ale naopak aj to, že vo filozofii *ako celku* sa od neho učiť nemôžeme.

V prvej a druhej kapitole (*Die spekulative Grundfigur a Zum Begriff der Spekulation*) autor predstavuje princípy Hegelovej metódy filozofovania, poukazuje na rozdiel medzi "rozlišovaním" a "delením", až napokon privádza čitateľa k Hegelovej hre s protikladmi, ktorá mala byť alternatívou k epistemologickej rezignácii. Autor nám ukazuje, ako "sa Hegel spolu so Schellingom priznávajú k pozitívnemu pojmu špekulácie" (s. 18), aby ju takto v období po Kantovom zdravujúcom útoku na špekulatívnu metafyziku opäť - a spolu s ňou i metafyziku ako takú - rehabilitovali. Špekulácia vystupuje ako

protiklad reflexie, ktorá by podľa Hegela nedokázala vyjadriť absolútnu syntézu v jednej vete. Hybnou silou pokroku vied je podľa neho práve "špekulatívna metóda", vo všeobecnosti označovaná ako *dialektika*, ktorá v užšom zmysle slova spočíva na "momente" - podľa svojho etymologického pôvodu teda predstavuje *silu, ktorá posúva špekulatívne myslenie vpred* (s. 25-27).

V kapitole *Zur Herkunft der spekulativen Grundfigur* autor v kontexte sleduje stopy a pole aplikácie "špekulatívnej metódy" z hľadiska jej konfrontácie s inými alternatívami. Kapitola sa člení na štyri tematické podkapitoly: *Kant, Fichte, Hölderlin a Theologie*, v ktorej sledujeme stopy kresťanskej teológie v Hegelovom diele, a to z hľadiska terminológie i obsahu, pričom tu vidíme, ako u Hegela "pravda" znamená to isté čo "absolútne". Možno nám tu na prvý pohľad bude chýbať samostatná podkapitola venovaná Schellingovi, ale keďže Hegelovo celé dielo je v podstate celkom prirodzene sústavne konfrontované s názormi tohto jeho súčasníka a do značnej miery aj filozofického "súputníka", vystupuje Schelling v pozadí celej exkurzie Hegelovým dielom.

V kapitole *Phänomenologie des Geistes* nám v rámci podkapitoly *Phänomenologie* autor najprv približuje pôvod a tradíciu "fenomenológie", ktorú dnes už zjednodušene rezervujeme pre filozofický program Edmunda Husserla zo začiatku 20. storočia. Hegel tu siaha po staršej tradícii (Johann Heinrich Lambert, Herder, Novalis a Fichte) a v Schnädelbachovom exkurze vidíme, ako ju úspešne dokázal inkorporovať do metodologickej stavby svojho diela. V ďalších podkapitolách (*Bewusstsein, Erfahrung a Das System der Erfahrung des Bewusstseins*) sa čitateľovi sprístupňuje Hegelov systém takpovediac "zvnútra", pričom sa ukazuje "špekulatívna metóda" v jej aplikácii. Hegel je tu podávaný v dobovom filozofickom kontexte jednotlivých častí svojho systému, vo vzťahu k svojim predchodcom i nasledovníkom.

Aby však čitateľ získal syntetický obraz o Hegelovom diele aj "zvonku", v kapitole *Das System* nájdeme tri tradičné "systematické" podkapitoly: *Wissenschaft der Logik, Naturphilosophie a Philosophie des Geistes*. Keďže "Logika ako veda je Hegelovo najneprístupnejšie a najzáhadnejšie dielo, pričom nie je jednoznačne jasné ani to, čo je vlastne jej predmetom" (s. 79), možno Hegelovu "logiku" predstaviť ako vedu zaoberajúcu sa "logom" (*Logik als Wissenschaft vom logos*), v kontexte metafyziky (*Logik und Metaphysik*), kde Hegelovu logiku vidíme ako "systém čistého rozumu", ako "*pravdu, ktorá je bez obalu o sebe a pre seba samú*" (s. 89). Práve tak však musíme neustále pamätať na čisto špekulatívny charakter tejto logiky (*Spekulative Logik, objektiv und subjektiv*). "Hegelov absolútny idealizmus je filozofiou absolútneho, a nie nejakou čistou 'teóriou významov'" (s. 98). V rámci Hegelovej *Naturphilosophie* si autor všima najmä jej "konštrukciu" a program (*Begriff und Programm der Naturphilosophie*), a to postupne i v konfrontácii s "reálnou" prírodou, jej pojmom (*Begriff der Natur a Stufen der Natur*). V podkapitole *Philosophie des Geistes* Hegel defiluje v plnej sile, čo priznávajú aj jeho početní odporcovia. "Na rozdiel od abstraktnej *Logiky ako vedy* a takmer jednomyselne odmietnutej *filozofie prírody* nachádzame vo *filozofii ducha* obsahovú rozmanitosť, vďaka ktorej ju v kontraste s formalistickými sklonmi (predovšetkým novokantovstva) aj nehegelovci považovali za filozofiu atraktívnu či pri najmenšom hodnú diskusie" (s. 111). V jednotlivých častiach tejto podkapitoly (*Zum Begriff des Geistes a "Geist" als "Kultur"?*) autor pripravuje čitateľa na vstup do

vrcholnej fázy Hegelovho diela v nasledujúcej kapitole *Praktische Philosophie*. Schnädelbach tu poukazuje na tradované klišé, že Hegel bol "oficiálnym" ideológom pruskej monarchie, a snaží sa tento gordický uzol rozplieť; ako realite najbližší obraz Hegela predkladá interpretáciu z pera Joachima Rittersa *Hegel und die französische Revolution* (1957): je to obraz Hegela "ako konzervatívneho teoretika spoločnosti a štátu po politickej a priemyselnej revolúcii", keďže "Hegel bol naozaj kritikom ekonomického a politického liberalizmu, pričom nebol antiliberalný" (s. 126). Autor, odvolávajúc sa na iné obsiahle úvody a rozbery tejto časti Hegelovho diela, sa v ďalšej časti zameriava predovšetkým na *filozofiu práva* (v podkapitolách *Begriff des Rechtes*; *Abstraktes Recht*; *Moralität* a napokon *Praktische Philosophie als Theorie der Sittlichkeit*). Vyústením exkurzu Hegelovým dielom je kapitola *System und Geschichte*, kde autor čitateľovi ukazuje, prečo Hegelov program v konečnom dôsledku stroskotal. Záverečná kapitola má príznačný "posthegelovský" názov: *Ešte raz: Hegel na úvod* (*Noch einmal: Hegel zur Einführung*). Autor rekapituluje osud Hegelovej stavby filozofie na pozadí jeho vzťahu ku Kantovmu systému, pričom poukazuje na imanentné príčiny jej pádu či erózie. Túto kapitolu môžeme zároveň chápať ako hegelovskú výzvu pre pohegelovskú epochu: ukazuje sa tu nielen defilé zástupov pokračovateľov a epigonov veľkého majstra, ale je aj kritickým pohľadom späť na troskách veľkolepého programu, ktorý chcel byť všetkým, a pritom sa nakoniec "nekonal".

Hegel vkladal nádej do mládeže, požadoval od nej *odvahu k pravde*. Čo však Hegel nepovedal, resp. nechcel vidieť, možno formulovať takto: "V mladosti máme ešte sny, dospelosť však znamená prebudenie z nich. Hegelov systém je intelektuálnym snom, z ktorého sa filozofia musela prebrať, keď dospela." (s. 166)

Schnädelbachov exkurz Hegelovým dielom zaujme iste nejedného filozofujúceho čitateľa, ale rovnako možno túto knihu odporučiť i "profesionálne" filozofujúcim - tento exkurz je totiž *pravou "hegeliádou"* - a to nielen pre (dosiaľ) nezasvätených.

Peter Zigman

Mgr. Peter Zigman
Podzámska 24
949 01 Nitra
SR